

دانشگاه قرآن و حدیث
پردیس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

مبانی منع به کارگیری سلاح هسته‌ای در فقه و حقوق بین‌الملل

استاد راهنما

دکتر مهدی رهبر

دانشجو

رضیه افضل‌زاده

ماه و سال دفاع

اسفند ۱۳۹۳

اللَّهُمَّ احْمِزْنَا

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است.

تقدیم

تقدیم به خاک پای قطب عالم امکان یوسف زهرا (عجل الله تعالی فرجه الشریف)

و پیشکش به حضور حضرت عبدالعظیم حسنی (علیه السلام)

و تقدیم به فرمانده کل قوا رهبر انقلاب اسلامی

سپاسگزاری

با سپاس از

بزرگوارهای های استاد رهبر

مهربانهای پدران و مادرانم

دلسوزیهای همسرم

و همراهیهای فرزندانم

چکیده

حفظ جان انسان‌ها از اهم مصالحی است که شارع و عقلا بدان اهتمام و توجه دارند. هر سلاحی که حفظ جان انسان‌ها را به خطر اندازد و موجب کشتار جمعی انسان‌ها شود، خطری برای امنیت جانی و مالی انسان‌ها محسوب شده و به‌کارگیری آن منع گردیده است. در این تحقیق با هدف روشن کردن مبانی و ادله حرمت به‌کارگیری سلاح هسته‌ای در فقه و قوانین وضع شده در فضای بین‌المللی، حکم به‌کارگیری این سلاح در دو منبع مذکور به دست آمده است. با استناد به آیات مربوط به نهی فساد در زمین و آیات مربوط به رعایت حقوق بشر، روایات مربوط به منع از مسموم کردن آب شرب دشمن و منع قتل زنان و کودکان و حفظ محیط زیست، دلیل عقل و قاعده وزر و الزام و دلایل حقوقی شامل معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، منشور ملل متحد، رای مشورتی دیوان بین‌الملل دادگستری در سال ۱۹۹۶، اصل تفکیک و اصل منع درد و رنج زاید به‌کارگیری سلاح هسته‌ای منع شده است.

با بررسی موارد مذکور منع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای در شرایط عادی هم در فقه و هم در حقوق بین‌الملل به اثبات رسید. اما در خصوص شرایط خاص حکم به صورت دیگری است. عده‌ای از فقها رای به جواز استفاده از سلاح کشتار جمعی در حالی که تنها راه پیروزی و حفظ جان مسلمین و نظام اسلامی منوط به استفاده از آن باشد، داده‌اند. در منابع حقوق بین‌الملل نیز چنین به دست می‌آید که دلیلی که صراحتاً استفاده از این سلاح را در شرایط دفاع مشروع ممنوع اعلام کند، وجود ندارد و منع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای در شرایط عادی نیز از قواعد عرفی مستفاد می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: سلاح هسته‌ای، حقوق بشردوستانه، سم، کشتار جمعی، ان. پی. تی، فساد در زمین.

فهرست مطالب

بخش اول - کلیات

فصل اول - بیان مسئله ۲

۱.۱- سوالات تحقیق ۲

۱.۲- فرضیات تحقیق ۲

۱.۳- ضرورت و هدف ۳

۱.۴- پیشینه تحقیق ۳

فصل دوم - تاریخچه تولید و استفاده از سلاح هسته‌ای ۴

فصل سوم - مفهوم شناسی ۶

۱.۱- سلاح هسته‌ای ۶

۱.۲- جنگ هسته‌ای ۷

۱.۳- انرژی هسته‌ای ۸

۱.۴- معاهده عدم گسترش سلاح هسته‌ای NPT ۹

۱.۵- منشور ملل متحد ۱۰

۱.۶- حقوق بشر ۱۱

۱.۷- حقوق بشردوستانه ۱۱

۱.۸- خلع سلاح ۱۲

۱.۹- آژانس بین‌المللی انرژی اتمی ۱۳

۱.۱۰- سلاح کشتار جمعی ۱۴

بخش دوم - دلایل فقهی منع به کارگیری سلاح هسته‌ای

فصل اول - دلایل مخالفین به کارگیری سلاح هسته‌ای ۲۱

۱.۱- قرآن ۲۱

- ۱.۱.۱ - آیات مربوط به افساد فی الارض ۲۱
- ۱.۱.۲ - آیات مربوط به احترام جان انسان‌ها ۲۹
- ۱.۲ - روایات ۳۴
- ۱.۲.۱ - روایت مربوط به حرمت مسموم کردن دشمن ۳۴
- ۱.۲.۲ - نهی از کشتن غیرنظامیان ۳۹
- ۱.۲.۳ - امر به حفظ محیط زیست حتی در شرایط جنگ ۴۰
- ۱.۳ - عقل ۴۱
- ۱.۴ - قواعد فقهی ۴۲
- ۱.۱.۴ - قاعده وزر ۴۲
- ۱.۲.۴ - قاعده لزوم (اصالة اللزوم) ۴۳
- ۱.۵ - نظرات فقها ۴۴
- ۱.۵.۱ - قدمای فقها ۴۴
- ۱.۵.۲ - نظرات فقهای معاصر ۵۱

فصل دوم - نقد نظریات موافقین به کارگیری سلاح هسته‌ای ۵۴

- ۲.۱ - دستور تجهیز به هر گونه وسیله جنگی ۵۵
- رد دلیل اول ۵۵
- ۲.۲ - لزوم مقابله به مثل ۵۶
- رد دلیل دوم ۵۷
- ۲.۳ - لزوم دفع ضرر محتمل ۵۷
- رد دلیل سوم ۵۸

بخش سوم - بررسی قوانین بین‌المللی منع به کارگیری سلاح هسته‌ای

فصل اول - قوانین مکتوب ۷۷

- ۱.۱ - معاهده منع گسترش سلاح هسته‌ای NPT ۷۷
- ۱.۲ - منشور ملل متحد ۷۹

۱.۳- رای مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری ۱۹۹۶..... ۸۱

فصل دوم - قواعد بین‌المللی ۹۸

۲.۱ - اصل تفکیک..... ۹۹

۲.۲ - اصل منع درد و رنج زاید..... ۱۰۱

۲.۳ - اصل تناسب..... ۱۰۲

فصل سوم - دکترین حقوقی..... ۱۰۳

ضمائم

معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای NPT..... ۱۱۸

فهرست منابع..... ۱۲۵

بخش اول - کلیات

فصل اول - بیان مسئله

با استفاده آمریکا از سلاح‌های شیمیایی و هسته‌ای علیه کشور ژاپن مسئله منع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای در سراسر جهان اهمیت زیادی پیدا کرد. نگرانی جامعه جهانی به علت در خطر بودن صلح و امنیت بین‌المللی موجب ترس از سلاح هسته‌ای گردید. محافل بین‌المللی با صدور بیانیه‌ها و قطعنامه‌های مختلف استفاده از این نوع سلاح را محدود و محکوم نمودند و جایگاه این سلاح در حقوق بین‌الملل متزلزل گردید.

از سوی دیگر چندی پیش آیت الله خامنه‌ای با صدور فتوای منع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای مسئله جدیدی در حوزه این موضوع مطرح نمودند و آن مسئله این بود که تولید و استفاده از سلاح‌های هسته‌ای حرام است. اینگونه سلاح‌ها در زمان ائمه (علیهم‌السلام) موجود نبوده است. ولی با تطبیق صفات سلاح هسته‌ای با سلاح‌های زمان ائمه (علیهم‌السلام) و آثار آن می‌توان حکم به‌کارگیری آن را از آیات و روایات به دست آورد. عده زیادی حکم صادره از سوی مقام معظم رهبری را حکم ثانوی دانسته‌اند. یعنی حکمی که بر اساس شرایط امکان تغییر دارد. با بررسی منابع فقهی مبانی این حکم به دست خواهد آمد و در پایان تحقیق اولیه یا ثانویه بودن این حکم ثابت خواهد شد.

۱.۱- سوالات تحقیق

- ۱- مبانی فقهی منع به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای در ادله اربعه چیست؟
- ۲- چه قوانین بین‌المللی در خصوص منع به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای وجود دارد؟

۱.۲- فرضیات تحقیق

- ۱- آیات و روایاتی که دال بر منع کشتن و آزار دیگران کرده است، به‌کارگیری سلاح هسته‌ای را منع می‌کند.
- ۲- حقوق بین‌الملل و مصوبات سازمان ملل و مجامع جهانی مانع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای شده‌اند.

۱.۳- ضرورت و هدف

حفظ جان انسان‌ها از اهم مصالحی است که شارع و عقلا بدان اهتمام و توجه دارند. هر سلاحی که حفظ جان انسان‌ها را به خطر اندازد و موجب کشتار جمعی انسان‌ها شود، خطری برای امنیت جانی و مالی انسان‌ها محسوب شده و به‌کارگیری آن منع گردیده است. در این تحقیق با هدف اینکه مبانی و ادله حرمت به‌کارگیری سلاح هسته‌ای روشن شود و به تبع حفظ جان انسان‌ها تامین شود، به بررسی موضوع پرداخته‌ایم. موضوعی که نگرانی اصلی مجامع انسانی و بین‌المللی محسوب می‌شود. با یافتن نتایج تحقیق در حوزه فقه و حقوق بین‌الملل لزوم اجتناب از این سلاح و مفسد ناشی از به‌کارگیری آن روشن خواهد شد.

۱.۴- پیشینه تحقیق

تحقیقات متعددی به موضوع استفاده از سلاح هسته‌ای و جایگاه آن در قوانین پرداخته‌اند. گروهی از این تحقیقات همچون مقاله حقوق هسته‌ای ایران با مطالعه تطبیقی معاهده NPT نوشته شده توسط سید محمد مهدی غمامی و کتاب حقوق بشردوستانه و انرژی هسته‌ای نوشته شده توسط نادر ساعد، به بررسی جزئی از قوانین همچون قانون NPT و رای مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری در سال ۱۹۹۶ پرداخته‌اند. گروهی دیگر همچون مقاله انرژی اتمی و موازین حقوقی نوشته شده توسط پرویز نوین، بررسی جایگاه سلاح هسته‌ای در حقوق بین‌الملل اعم از تولید و انباشت و کاربرد سلاح هسته‌ای پرداخته‌اند. اما هیچکدام از تحقیقات مذکور به صورت کلی منابع حقوق بین‌الملل اعم از قوانین مکتوب و قوانین عرفی را به صورت یکجا بررسی ننموده‌اند. در خصوص به‌کارگیری سلاح هسته‌ای در اسلام نیز تحقیقاتی منتشر شده است. این تحقیقات یا جایگاه سلاح هسته‌ای را در آیات و روایات بررسی نموده‌اند همچون پایان‌نامه استدلال قرآنی مخالفان ساخت و کاربرد سلاح هسته‌ای نوشته شده توسط هاشم زعفرانی و یا به صورت کاملاً خلاصه و در حد مقاله حکم سلاح هسته‌ای را در فقه جستجو کرده‌اند همچون مقاله منع استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی از نگاه مذاهب نوشته شده توسط محمد رحمانی. در این تحقیق ضمن بررسی سه منبع از منابع چهارگانه فقه یعنی قرآن، سنت و عقل، نظرات فقه‌های متقدم و متاخر را در این زمینه جستجو نموده و احکام به دست آمده را دسته‌بندی کرده ایم. همچنین با بررسی منابع دال بر منع به‌کارگیری سلاح هسته‌ای حکم این مسئله در فضای جامعه ملل نیز اثبات می‌گردد. نوآوری این تحقیق بررسی فقه و حقوق بین‌الملل در کنار یکدیگر است.

فصل دوم - تاریخچه تولید و استفاده از سلاح هسته‌ای

اولین تلاش‌ها در جهت ساخت بمب اتمی در آلمان نازی آغاز گشت. در این دوران، شیمیدانی به نام پل هارترک از اساتید دانشگاه هامبورگ به توان بالقوه نیروی اتمی برای کاربردهای نظامی پی برد. وی در ۲۴ فوریه ۱۹۳۹ امکان استفاده از انرژی هسته‌ای به عنوان یک سلاح با توان تخریبی نامحدود را طی نامه‌ای به وزارت جنگ در برلین اطلاع داد. به دنبال این امر گروهی برای تحقیق در این رابطه تشکیل شد و وارنر هایزنبرگ فیزیکدان برجسته آلمانی به طور غیررسمی سرپرست تیم تحقیقاتی آلمان برای ساخت بمب هسته‌ای گشت.

در همین زمان، آلبرت اینشتین طی نامه معروف خود به روزولت، رئیس جمهور وقت آمریکا، خطر دستیابی آلمان به تولید بمب اتمی را گوشزد کرد. متعاقب این اخطار روزولت دستور ایجاد پروژه منهتن، با هدف تحقیق در این رابطه و تولید بمب اتمی را با همکاری کشور انگلستان صادر کرد. برای این پروژه تأسیساتی در لوس آلاموس در ایالت نیومکزیکو، اوکریج ایالت تنسی و همفورد ایالت واشنگتن به کار گرفته شدند و تیمی از برجسته‌ترین دانشمندان آن دوران به استخدام این پروژه در آمدند. محققان آلمانی موفق به تولید بمب اتمی نشدند. اگرچه ادعاهایی در زمینه آزمایش نوعی ابزار هسته‌ای توسط نازی‌ها پیش از پایان جنگ جهانی دوم مطرح شده است. اما تیم آمریکایی به سرپرستی فیزیکدان برجسته، جی. آر. اوپنهاইمر موفق به ساخت عملی اولین بمب هسته‌ای شد که در ۱۶ ژوئیه ۱۹۴۵ در ناحیه‌ای موسوم به ترینیتی در نیومکزیکو آزمایش شد.

به فاصله کوتاهی در شش آگوست ۱۹۴۵، بمب افکن اسکادران ۵۰۹ نیروی هوایی آمریکا، از پایگاهی در جنوب اقیانوس آرام به پرواز در آمد و بمب موسوم به پسر کوچک را بر شهر هیروشیما در ژاپن منفجر ساخت و بدین ترتیب نام کشور ایالات متحده آمریکا را برای همیشه در تاریخ، به عنوان تنها کشور استفاده کننده از سلاح کشتار جمعی در تاریخ بشریت ثبت نمود. این بمب که در طراحی آن از ۶۴ کیلوگرم اورانیوم استفاده شده بود، از ارتفاع ۹۶۰۰ متری رها شد و در ارتفاع ۵۸۰ متری سطح زمین با شدتی معادل با انفجار ۱۵ هزار تن TNT منفجر شد. مجموع تلفات اولیه و کشته‌شدگان ناشی از عوارض این انفجار را بالغ بر ۱۴۰۰۰۰ نفر تخمین می‌زنند. سه روز بعد در نه آگوست انفجار بمب مرد چاق در شهر ناکازاکی ژاپن موجب کشتار ۷۴۰۰۰ نفر انسان دیگر شد. این بمب که از پلوتونیوم که عنوان ماده شکافت‌پذیر استفاده می‌کرد، انفجاری به شدت ۲۱ کیلوتن TNT ایجاد کرد. بمب دیگری نیز در پروژه منهتن تولید شده بود که هرگز از آن استفاده نشد.

پس از پایان جنگ دوم جهانی دانشمندان در آمریکا به تحقیق در رابطه با تسلیحات هسته‌ای ادامه دادند. اگرچه این تصور وجود داشت که هیچ کشوری دیگری در دنیا نمی‌تواند تا پیش از سال ۱۹۵۵ به فناوری ساخت سلاح هسته‌ای دست یابد، اما کلاوس فیوکس یکی از فیزیکدانان آلمانی که در رابطه با مواد فوق انفجاری با تیم اوپنهاইمر همکاری می‌کرد، طرح‌ها و جزئیات طراحی بمب آزمایش شده در تربیتی را در اختیار جاسوسان شوروی قرار داد. به این ترتیب در ۲۹ آگوست ۱۹۴۹ اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی اولین آزمایش اتمی خود را با موفقیت انجام داد و غرب را در وحشت فرو برد. این انفجار اثر زیادی در تسریع جنگ سرد گذارد و موجب ایجاد رقابت تسلیحاتی بین آمریکا و شوروی گردید.^۱

پس از آن ایالات متحده جهت حفظ برتری تسلیحاتی خود، تحقیق در رابطه با ساخت بمب گداختی یا هیدروژنی یا به عبارت دقیق‌تر، تسلیحات گرما - هسته‌ای را آغاز کرد. پیش از این اوپنهاইمر به دلیل اتخاذ موضعی علیه ساخت تسلیحات هسته‌ای از سرپرستی پروژه کنار گذاشته شد و ادوارد تلر هدایت عملی پروژه ساخت بمب هیدروژنی را برعهده گرفت. نخستین آزمایش یک وسیله گرما - هسته‌ای با اسم رمز مایک در نوامبر سال ۱۹۵۲ در جزیره کوچکی به نام الوگالاب در مجاورت انی و تاک در جزایر مارشال انجام شد. وزن تجهیزات به کار رفته در این انفجار شامل دستگاه‌های تبرید به بیش از ۶۵ تن می‌رسید. از آنجایی که در این سیستم مستقیماً از ایزوتوپ‌های دوتریوم و تریتیوم مایع استفاده می‌شد، به آن لقب بمب خیس داده بودند. پیش‌بینی می‌شد که قدرت این انفجار معادل یک یا دو مگاتن TNT باشد. اما برخلاف انتظار شدت انفجار معادل ۱۰/۴ مگاتن TNT بود. نتایج انفجار بسیار هراسناک بود. قطر گوی آتشین حاصل از این انفجار به پنج کیلومتر رسید. جزیره الوگالاب تقریباً تبخیر شد و حفره‌ای به عمق ۸۰۰ متر و شعاع دهانه سه کیلومتر برجای ماند.

در حال حاضر در پیمان نامه منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، پنج کشور ایالات متحده آمریکا، اتحاد جماهیر شوروی (روسیه کنونی)، بریتانیا، فرانسه و جمهوری خلق چین دولت‌های برخوردار یا دارای جنگ‌افزار هسته‌ای شناخته شدند. از سال ۱۹۷۰ میلادی که این پیمان اجرایی شد، کشورهای پاکستان و هند که عضو این پیمان نبودند، اقدام به آزمایش جنگ‌افزارهای هسته‌ای کرده‌اند. کره شمالی نیز که پیشتر عضو NPT بود، در سال ۲۰۰۳ رسماً اعلام کرد جنگ‌افزار هسته‌ای دارد و با نقض پیمان از این پیمان کنار کشید. دولت اسرائیل نیز

۱. ممتاز، جمشید، حقوق بین‌الملل سلاح‌های کشتار جمعی، امیرحسین رنجبران، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۷۷، بی‌چاپ، ج ۱، ص ۶

با وجودی که پنداشته می‌شود که دارای جنگ‌افزار هسته‌ای است، از تأیید یا تکذیب این موضوع خودداری می‌نماید.^۱

همانطور که در رای مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری نیز اشاره گردیده است، صدور قطعنامه‌های متعدد از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد دلیل بسیار روشنی برای نگرانی جامعه بین‌المللی نسبت به شرایط سلاح هسته‌ای در جهان است.

فصل سوم - مفهوم شناسی

۱.۱- سلاح هسته‌ای

از آنجاکه در تنها سند عهدنامه‌ای با ابعاد تقریباً جهانی یعنی معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای ۱۹۶۸ تعریفی از سلاح اتمی نشده است، برای تعریف این سلاح عموماً به ضمیمه پروتکل توافقات پاریس استناد می‌شود:

«سلاح هسته‌ای هر گونه سلاحی است که یک سوخت هسته‌ای یا ایزوتوپ‌های رادیواکتیو داشته باشد یا نوعی تعبیه شده باشد که بتواند آنها را داشته یا مصرف نماید و در اثر انفجار و یا سایر تغییرات هسته‌ای کنترل‌نشده یا در اثر رادیواکتیویته ناشی از سوخت هسته‌ای یا ایزوتوپ‌های رادیواکتیو بتواند تخریب خسارات عمومی یا مسمومیت جمعی ایجاد کند.»

به عبارت دیگر می‌توان گفت سلاح‌های هسته‌ای سلاح‌هایی هستند که اصول شکافت و یا همجوشی هسته‌ای را برای نابودی اهدافشان به کار می‌برند. تنها دو سلاح هسته‌ای عملاً در جنگ استفاده شده‌اند که دو بمب اتمی بوده‌اند. در سال ۱۹۴۵ در ژاپن پرتاب گردیدند. ابداع بمب مبتنی بر همجوشی هسته‌ای با بمب هیدروژنی، بعداً کاملاً جدید را به انواع این سلاح‌ها افزوده است. از لحاظ نظری اگرچه در عمل تولید و استقرار بسیاری از سلاح‌ها ممکن است ارزش نامشخص و مبهمی داشته باشد، اما نیروی تخریبی همجوشی این اسلحه

۱. نوین، پرویز، انرژی اتمی و موازین حقوقی، کانون وکلا، شماره ۱۹۰، ۱۳۸۴.

بی‌حد و حصر است. سلاح‌های هسته‌ای هم اکنون برای تمامی موارد استفاده از میدان نبرد گرفته تا در سطح بین‌قاره‌ای طراحی شده‌اند.^۱

تعریف دیگری که در مورد تسلیحات هسته‌ای صورت گرفته است مربوط به معاهده چهار فوریه ۱۹۶۷ با نام معاهده منع استقرار سلاح‌های هسته‌ای در آمریکای لاتین و منطقه کارائیب موسوم به معاهده تلاتلوقو می‌باشد. به موجب ماده پنج این معاهده منطقه‌ای منظور از سلاح هسته‌ای در معاهده حاضر هر گونه وسیله‌ای است که قادر باشد انرژی هسته‌ای را به گونه غیرقابل کنترلی آزاد کند و مجموعه ویژگی‌های آن به صورتی باشد که کاربرد آن اختصاص به اهداف جنگی داشته باشد. وسیله‌ای که برای حمل یا حرکت سلاح هسته‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد جزئی از این تعریف نیست، مشروط بر آنکه جدا از وسیله بوده و جزو لاینفک سلاح نباشد.^۲

۱.۲- جنگ هسته‌ای

صرف نظر از استفاده سلاح‌های هسته‌ای علیه ژاپن در سال ۱۹۴۵ جنگ بین دولت‌های دارای سلاح هسته‌ای هرگز اتفاق نیفتاد. در طول جنگ سرد اندیشمندان هسته‌ای مطالعات استراتژیک بر این گمان بودند که تهدید به جنگ هسته‌ای می‌تواند برای تضمین جلوگیری از آن مورد استفاده قرار گیرد. متأسفانه منطق مرگبار بازدارندگی هسته‌ای دوقطبی با گسترش سلاح‌های هسته‌ای به دولت‌های درگیر در وضعیت‌های مناقشه‌آمیز عمده منطقه‌ای نظیر رژیم صهیونیستی و هند پیچیده‌تر شده است. در نتیجه پایان جنگ سرد این احتمال را که جنگ هسته‌ای اتفاق خواهد افتاد منتفی نکرده است و تصور این مطلب قابل قبول می‌نماید که یک مناقشه متعارف می‌تواند از سوی طرفی که مبادرت به استفاده از این سلاح‌ها کند هسته‌ای شود همچون وضعیتی که در سال ۱۹۴۵ اتفاق افتاد. تغییری که ممکن است در این سناریو صورت گیرد آن است که سلاح‌های کشتار جمعی دیگری به کار روند که پاسخ هسته‌ای به دنبال داشته باشند. احتمال دیگر این است که وجود سلاح‌های کشتار جمعی در بین تعدادی از کنشگران در یک منطقه می‌تواند عمل استفاده از سلاح‌های هسته‌ای به عنوان یک سیاست غیرمترقبه استراتژیک یا ضربه اول باشد. نهایتاً جنگ هسته‌ای ممکن است از طریق یک حمله

۱. ایوانز، گراهام، فرهنگ روابط بین‌الملل، نشر میزان، حمیرا مشیرزاده، اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۸۴، ص ۵۹۳.

۲. قربان‌نیا، ناصر، نادر اخگری بناب، "عدم مشروعیت کاربرد سلاح هسته‌ای در پرتو اصل تفکیک"، حقوق اسلامی، شماره ۲۸، سال هشتم، صص ۷۳-۱۰۳.

تروریستی اتفاق افتد که متعاقباً ممکن است سبب حمله متقابل علیه دولت‌هایی گردد که تصور می‌شود حامیان تروریسم هستند. به دلیل همین پتانسیل بسیار مخرب سلاح‌های هسته‌ای یک جنگ تمام عیار هسته‌ای به سختی قابل کنترل خواهد بود. کاملاً پذیرفته شده است که استفاده از چنین سلاح‌هایی به تلفات غیرنظامی و اختلال وسیع در کنترل اجتماعی منتهی خواهد شد. وقوع جنگ حتی در سطح محدود منطقه‌ای نص و روح حاکم بر حقوق بشردوستانه با حقوق جنگ را به شدت تضعیف خواهد کرد. نظریه‌پردازان بازدارندگی ممکن است بخواهند استدلال کنند که تا آنجا که نظام تهدید کارآیی داشته باشد، قانونی بالقوه می‌تواند مستمراً مورد بحث قرار گیرد. کسانی که از چنین رویدادی جان سلام به در می‌برند ممکن است نگرانی‌های جدی‌تری غیر از موضوع وضعیت حقوقی فاجعه‌ای داشته باشند که بر سر آنها آمده باشد.^۱

با فروپاشی شوروی روند مسابقه‌ی تسلیحات هسته‌ای رو به کاهش گذاشته است؛ ولی جهان همچنان بر لبه‌ی پرتگاه هسته‌ای قرار دارد، زیرا هم‌اکنون مقادیر زیادی از تسلیحات هسته‌ای وجود دارند. بنابراین، هنوز ضرورت دارد که درباره‌ی جنگ هسته‌ای سخن گفته شود.

۱.۳- انرژی هسته‌ای

انرژی هسته‌ای انرژی گرمایی آزاد شده حاصل از شکافت اتم اورانیوم است که از آن برای تولید بخار آب و گرداندن توربین‌های تولید برق استفاده می‌شود. اورانیوم معدنی طی فرایندی در تأسیسات فرآوری باید به گاز هگزافلوراید یا UF_6 تبدیل شود و سپس با تزریق به شبکه‌ای از سانتریفیوژها غنی شده و سپس قابل استفاده است. البته فقط اورانیوم نیست که با آن می‌توان انرژی هسته‌ای تولید کرد، مثلاً از پولوتونیم یا دیگر رادیواکتیوها نیز می‌توان انرژی هسته‌ای تولید نمود، این انرژی در دسته انرژی‌های نیمه پاک و غیر قابل تجدید تقسیم‌بندی می‌شود. به این دلیل نیمه پاک که زباله‌ها و پس‌مانده‌های آن هزاران سال در محیط زیست باقی مانده و برای سلامت موجودات زنده بسیار خطرناک هستند، با وجود این پس از مقایسه آماری بین خطرات همه انواع انرژی، انرژی هسته‌ای جزو بهترین گزینه‌های موجود به شمار می‌آید. لازم به ذکر است انرژی هسته‌ای به تمامی انرژی‌های دیگر قابل تبدیل است ولی هیچ انرژی به انرژی هسته‌ای تبدیل نمی‌شود.

۱. ایوانز، گراهام، پیشین، ص ۵۹۱.

انرژی هسته‌ای دارای کاربردهای فراوان است. در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان کاربردهای انرژی هسته‌ای را در دو بخش نظامی و غیر نظامی قرار داد. با این ملاحظه که پیشرفت در فناوری هسته‌ای، پیشرفت در رشته‌های علمی مرتبط با این فناوری را به دنبال دارد. بنابراین پیشرفت در این رشته به معنای پیشرفت در علوم مرتبط دیگر است.

۴.۱- معاهده عدم گسترش سلاح هسته‌ای NPT^۱

NPT اختصاری برای معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای است. این موافقت‌نامه‌ی چندجانبه کنترل تسلیحات در ژوئیه ۱۹۶۸ برای امضا آماده شد و در مارس ۱۹۷۰ لازم‌الاجرا گردید.

این معاهده به دنبال دستیابی به سه هدف اصلی است. ابتدا برای اینکه گسترش افقی^۲ تسلیحات هسته‌ای از دولت‌هایی که دارای این تسلیحات هستند به دولت‌های فاقد این توانمندی متوقف شود، در مواد یک و دو این امکان مورد توجه قرار گرفته است. دوم جهت تجویز استمرار انتقال تکنولوژی مربوط به تاسیسات نیروی هسته‌ای امضاکنندگان یک نظام حفاظتی ایجاد کردند که در پرتو آن گسترش تکنولوژی هسته‌ای صلح‌آمیز تحت نظارت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی مجاز تلقی شده است. در نظام حفاظتی NPT این نکته لحاظ شده است که آژانس دسترسی آشکار و کامل به برنامه‌های هسته‌ای غیرنظامی همه دولت‌های غیرهسته‌ای از جمله حق بازرسی‌های دوره‌ای از کارخانه‌ها و تاسیسات آنها را خواهد داشت. سوم اینکه NPT به دنبال این بود که با توصیه امضاکنندگان به انجام مذاکرات با حسن نیت راجع به اقدامات موثر مربوط به توقف رقابت تسلیحات هسته‌ای در اسرع وقت نیز در مورد خلع سلاح هسته‌ای روند افزایش گسترش عمودی^۳ را کنترل کند. ماده هفت معاهده ایجاد مناطق عاری از سلاح هسته‌ای را تشویق می‌نماید. ماده هشت طرف‌های معاهده را متعهد می‌نماید هر پنج سال یکبار بررسی پیشرفت‌های حاصله از ایجاد و توسعه رژیم گرد هم آیند.^۴

در فصل سوم به این معاهده بیشتر پرداخته خواهد شد.

1. Nuclear Non-Proliferation Treaty

۲. افزایش تعداد کشورهای دارنده سلاح هسته‌ای.

۳. افزایش تعداد سلاح‌های دولت‌های هسته‌ای.

۴. ایوانز، گراهام، پیشین، ص ۵۸۳.

۱.۵- منشور ملل متحد

این منشور در اصل، قانون اساسی مکتوب ملل متحد است. در عین حال معاهده چند جانبه‌ای است که با توجه به توافقات حقوق و تکالیفی که برای امضاکنندگان و اعضایش ایجاد می‌کند یک منبع مهم حقوق بین‌الملل است. منشور به تاریخ ۲۶ ژوئن ۱۹۴۵ در سانفرانسیسکو امضا و متعاقباً از سوی ۵۱ دولت تصویب شد و به تاریخ ۲۴ اکتبر همان سال لازم‌الاجرا گردید.

منشور که با ۱۱ ماده منتشر گردید ساختار سازمانی اصول و وظایف و اختیارات سازمان ملل متحد و شش رکن اصلی آن را مشخص می‌کند (مجمع عمومی، شورای امنیت، شورای اقتصادی - اجتماعی، شورای قیمومیت، دبیرخانه، دیوان بین‌المللی دادگستری).

اهداف اصلی منشور به شرح زیر است:

الف) حفظ صلح و امنیت بین‌المللی از طریق حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات و امنیت جمعی

ب) توسعه همکاری اجتماعی و اقتصادی

ج) تشویق احترام به حقوق بشر برای همگان

این واقعیت که منشور در ۵۰ سال گذشته به حیات خود ادامه داده و رشد کرده است نه تنها دلیلی بر عادلانه و منصفانه بودن ماهیت مبهم و کلی اصولی نیست که ابتدا روی آنها توافق شده بلکه در عین حال دلیلی بر انعطاف‌پذیری و انطباق‌پذیری سند اصلی آن است. علاوه بر این گرچه میثاق جامعه ملل پیش‌درآمد نظری منشور ملل متحد بود، اما خود منشور برداشت بسیار واقع‌گرایانه‌تری از دوره امور جهانی را به نمایش می‌گذارد. این که فضای حاد سیاسی جنگ سرد نتوانست تاثیری بر این سازمان بگذارد، دلالت بر ذکاوت بانیان اصلی آن دارد.^۱

به عبارت دیگر منشور ملل متحد نماینده کوشش جامعه ملتهاست برای برقراری قواعد و معیارهایی برای رفتار بین‌الملل، غیرقانونی کردن جنگ، حل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی، تنظیم وضع تسلیحات، اداره مناطق تحت سرپرستی و تشویق همکاری در میان ملتها برای مقابله با مشکلات اقتصادی و اجتماعی. منشور ملل متحد ثابت کرده که یک سند قابل انعطاف و انطباق است و می‌تواند در معرض تاویل و تفسیرهای مختلف

۱. ایوانز، گراهام، پیشین، ص ۸۳۸.

قرار گیرد. گرچه اگر منشور این جنبه انعطاف‌پذیری را نداشت احتمالاً سازمان ملل در زیر تاثیر و فشار جنگ سرد از هم می‌پاشید.^۱

۱.۶- حقوق بشر

اعلامیه حقوق بشر در واقع سند تاریخی کشور فرانسه است که امانوئل آن را تهیه کرد و به عنوان دیباچه قانون اساسی ۱۷۸۹ میلادی به آن قانون ضمیمه شد. پایه آن بر تساوی حقوق بشر در برابر قانون و حق مالکیت مردم نهاده شده است. در سال ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل، اعلامیه جهانی حقوق بشر را به تصویب رسانده و اعلان کرد و از ممالک وابسته به سازمان طلب کرد که آن را انتشار دهند و به آموزش آن در کشور خود قیام کنند.^۲

حقوق بشر عبارت است از حمایت از افراد برای اینکه زندگی آزادی و حمایت در برابر قوانین از آنها نسبت به دولت یا افراد و گروه‌های خصوصی تا مورد مداخله خودسرانه یا محدودیت قرار نگیرد. تضمین‌هایی که در قوانین اساسی و قوانین عادی ملی گنجانده شده‌اند به وسیله اقداماتی که از طرف سازمان‌های بین‌المللی برای حمایت از حقوق بشر صورت می‌گیرد، تکمیل می‌شوند. بسیاری از ملت‌ها مراقبت و حمایت از حقوق اقتصادی و اجتماعی افراد را نیز از لحاظ اهمیت مفهوم دیرینه حقوق سیاسی برابر می‌شمارند.

راسل می‌گوید که نظریه حقوق بشر از لحاظ فلسفی قابل دفاع نیست. ولی از نظر تاریخی و عملی، مفید از کار درآمده است و ما بسیاری از آزادی‌های خود را نسبت به دولت به واسطه این نظریه داریم. به استناد حقوق بشر خودکامگی دولت‌ها سرکوب می‌شود و حاکمیت ملی نضج و مایه می‌گیرد.^۳

۱.۷- حقوق بشر دوستانه

حقوق بشر دوستانه بین‌المللی در واقع شکل توسعه‌یافته و تقویت‌شده حقوق بین‌الملل سنتی جنگ (حقوق زمان جنگ) به شمار می‌آید. در این زمینه بیشتر قواعد جنگ، حتی آن دسته از مخاصمات مسلحانه بین‌المللی را که طرف‌های درگیر آنها را جنگ تلقی نمی‌کنند دربرمی‌گیرد. حقوق بشر دوستانه بین‌المللی شامل همه قواعد حقوق

۱. پلینو، جک فرهنگ روابط بین‌الملل، حسن پستا، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۵، بی‌چا، ص ۴۸۶.

۲. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مسوط در ترمینولوژی حقوق، تهران، گنج دانش، ۱۳۷۸، بی‌چا، ج ۱، ص ۱۷۲۲.

۳. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، پیشین.